

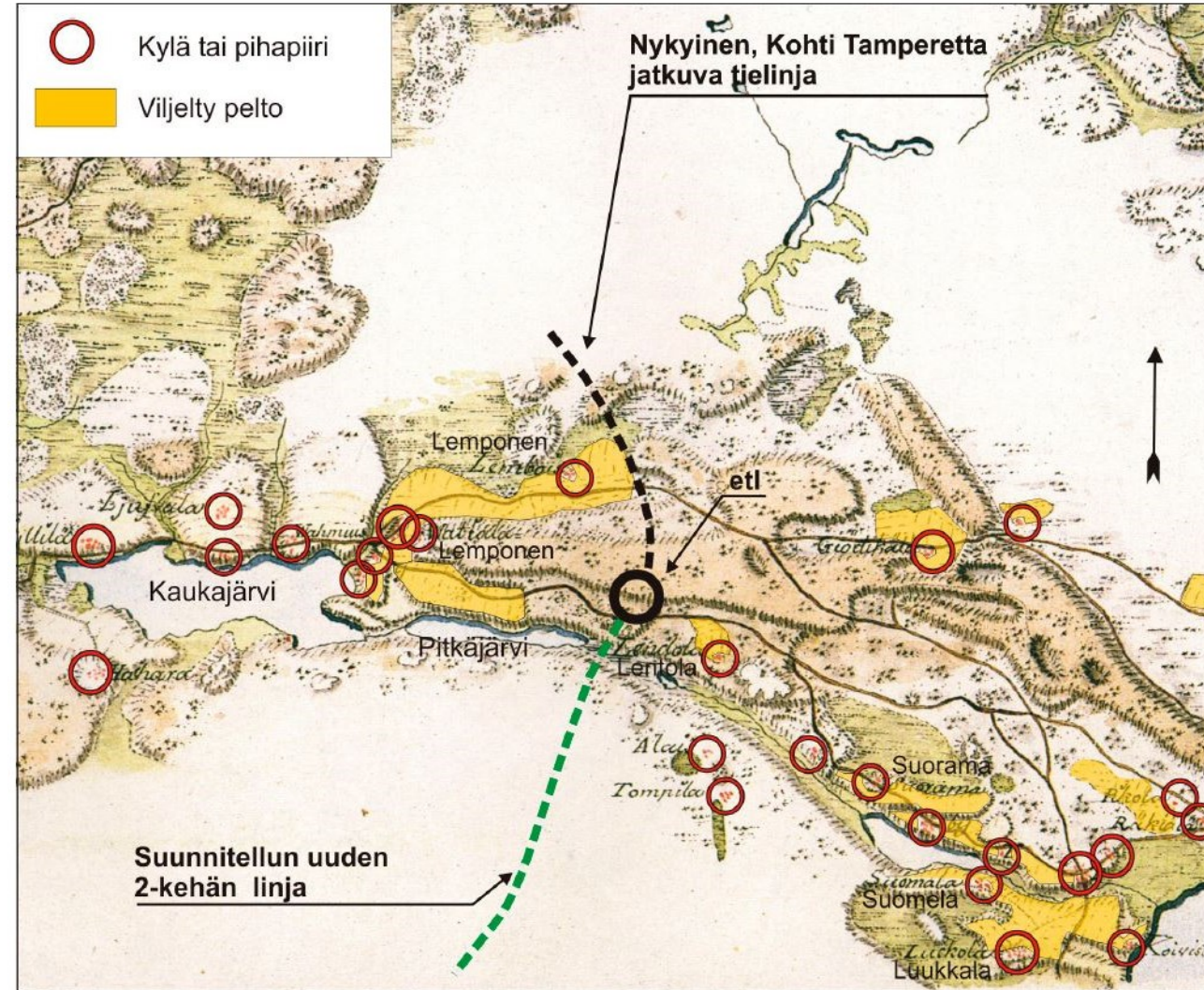
SAARENMAAN KULTTUURIMAISEMA: RAKENNETUN YMPÄRISTÖN JA PELTOALUEIDEN MUUTOKSET 1909-2018

5.11.2018 Markku Lahtinen, Leena Roppola

Jenni Joensuu-Partanen, Ruut Rabinowitch-Jokinen



- Suunnitellun uuden 2-kehän linja nykyiseen Lentolan eritasoliittymään (Kuninkaankartasto)
- Varsinaisella karttatarkastelualueella ei ole merkintöjä Kuninkaankartassa
- Vuoden 1909 Pitäjäkartassa on esitetty mm. Kangasalan maarekisterikylien niitty- ja luonnonlaitumia

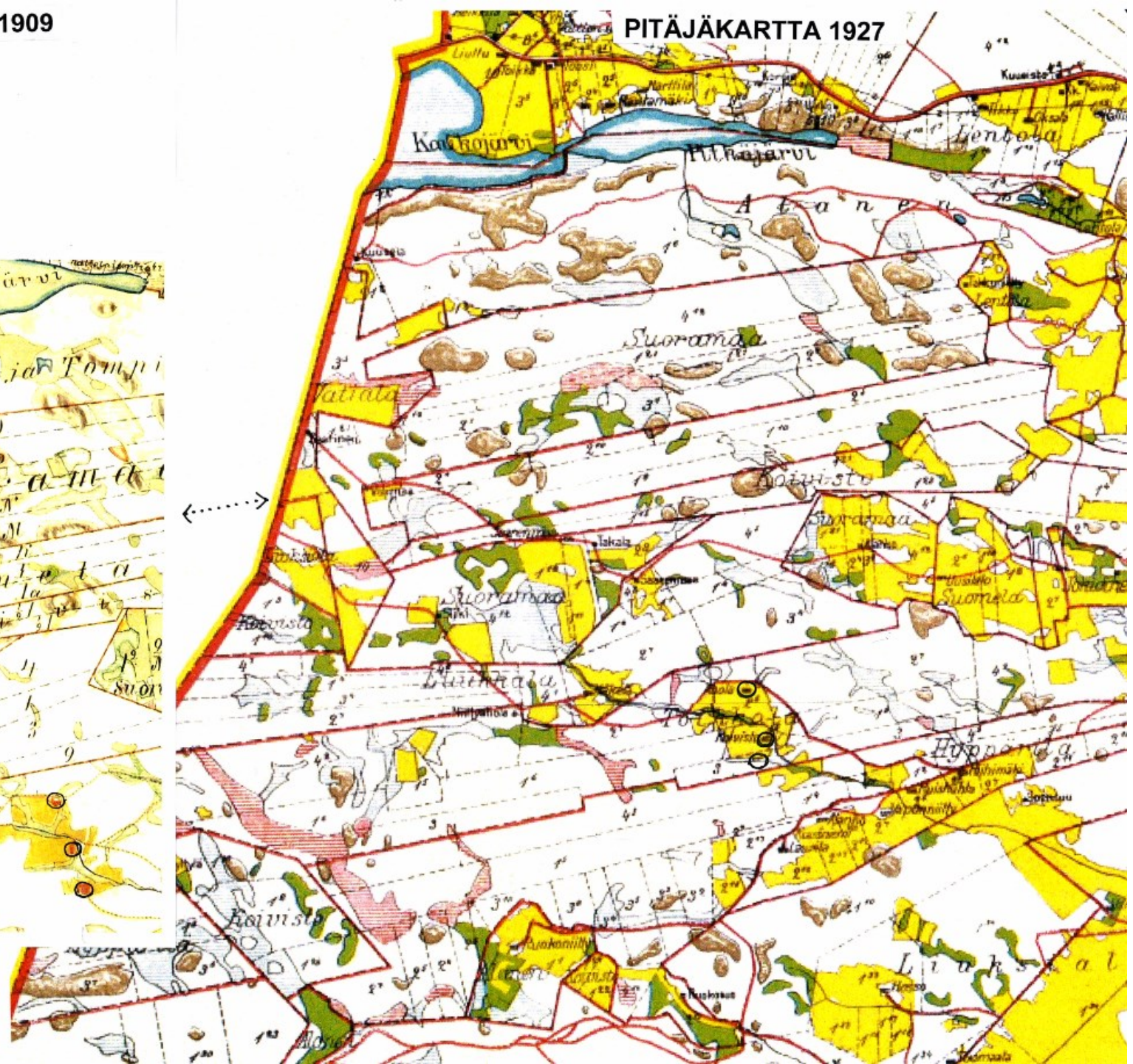


Kuva 13 Tilanne Kangasalan Lentolassa 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa. Viljeltyt pellot ovat olleet kooltaan melko pieniä ja liittyneet kiinteästi asutukseen. Koillis-kaakkoissuuntainen tieverkko on ollut tuolloin jo melko tiheä. (Kuninkaankartasto Suomesta).

PITÄJÄKARTTA 1909



PITÄJÄKARTTA 1927



Maapolitiikan ja asutustoiminnan vaikutukset Saarenmaan alueen kulttuurimaisemaan

- Maapolitiikka ja muut valtiovallan ohjaustoimet ovat vaikuttaneet kylärakenteeseen ja muovanneet asutusmaisemaa Kangasalla. Peltaja ruvettiin jakamaan tasapuolisesti kylän talojen kesken 1500-luvun aikoihin. Isojaoissa (1757) viljelymaat jaettiin, taloja siirrettiin omien tilusten keskelle ja tiiviit ryhmäkylät hajosivat. Vanhalle kylätontille jäi usein yksi kantatalo. Vähitellen kylätonttien läheisyyteen kantatalojen maille muodostui itsellisten ja torppareiden mäkitupa-asutusta. 1800-luvun puolivälissä ja osin vuosisadan vaihteessa uusjaot hajottivat kylärykelmät täydellisesti.
- Vuoden 1895 asetus lopetti pitkään jatkuneen maan lohkomiskiellon, johon Kangasalla pääosin suhtauduttiin myönteisesti.
- Agraarisosiaalisesti Kangasala jakaantui kahtia. Keskustassa, Liuksialan, - Vääksyn sekä radanvarren alueilla maanomistus oli keskittynyttä ja siellä sijaitsivat myös suurimmat tilat. Alueen tilat omistivat kolme neljästä torpasta ja valtaosan viljelymaista. Pääosa torpista ei kuitenkaan sijainnut tällä alueella vaan ne sijaitsivat tilojen takamaa-alueilla pitäjän laitamassa.
- **Saarenmaan alueella oli lukuisten maarekisterikylien Vatialan, Toikkolan, Suoraman, Suomelan, Luukkaalan, Liuksialan, Lentolan, Koiviston, Hyppärilän ja Alasen takamaita** (Maarekisterikylät, Jenni Joensuu-Partanen, Pitäjäkartta 1909).

Suoraman maarekisterikylä:

- Saarenmaa: Suoraman Tuomaalan kantatilasta (211-452-1-0) 1912 erotetusta Perälän tilasta on erotettu Saarenmaa (211-452-1-4) 1913 ja Murto / Alanko (211-452-1-18). Alkuperäinen Saarenmaan torppa on ollut pinta-alaltaan reilut 5 ha ja koostuu tiloista Peräkorpi (211-452-1-50) ja Saarenmaa (211-452-1-51). Tuomaalan tila sijaitsee vanhalla Suoraman kylätontilla Suoramajärven pohjoispuolella.
- Kivimäki (Takala): Suoraman Aartolan kantatilasta on erotettu 1917 Kivenkova, Alanko, Salokangas, Penkosuo, Saarenmaa ja Kuusenmaa. Saarenmaan torpan alueeseen (11 ha) on kuulunut Pukkivuori, Pukkivuori I, Kiviharju, Kivimäki (211-452-2-113), Kivirinne, Koivikko ja Saarenmaa. Kivimäen tilalle on siirretty Takalan torppa 1917.
- Siikilä: Siikilä (211-452-4-5) on erotettu Nikkilän kantatilasta. Suoraman kylän isojaon aikainen kylätontti on sijainnut Suoramajärven pohjoispuolella Tuomaalan tilan kohdalla. Nikkilän tilakeskus sijaitsee Suoramajärven luoteispäässä.

Luukkaalan maarekisterikylä:

- Sydänmaa (Mäkelä): Horron kantatilasta (211-426-2-0) on erotettu 23.8.1918 Sydänmaa (211-426-2-11) ja Murronmaan tila, jotka ovat olleet Horron tilan torppia. Köpän ja Pasan tilat ovat edelleen vanhalla kylätontilla. Horron tila on mahdollisesti siirretty Luukkaalantien länsipäähän.
- Saarenmaa: Saarenmaa (211-426-4-3) on erotettu Maunun kantatilasta (211-426-4-0) ja rekisteröity 28.10.1922. Tilan maita on ilmeisesti yhdistetty Köpän ja muiden tilojen maihin.

Suomelan maarekisterikylä:

- Välimaa: Isotalon kantatilasta (211-451-1-0) 1805 erotetusta tilasta (211-451-1-1), josta 1902 erotettiin Isotalon tila (211-451-1-4). Isotalosta erotettiin 14.11.1929 Välimaan tila (211-451-1-11). Kylätontti on sijainnut nykyisen Mäljän tilan itäpuolella.

Toikkolan maarekisterikylä:

- Niitty-Ahola: Niitty-Ahola (211-457-4-3) on erotettu Sipilän kantatilasta (211-457-4-0) 6.4.1926.

Saarenmaan tila (211-452-1-51) 1960-luvulla,
Saarenmaan torppa on mahdollisesti sijainnut
nykyisen saunan edessä (Ilmakuva Keijo
Kääriäinen)



Saarenmaan tila 2018 (Bing maps), peltoalueet
ovat osin metsittyneet



Saarenmaan alueen kulttuurimaiseman muutokset 1909 – 2018

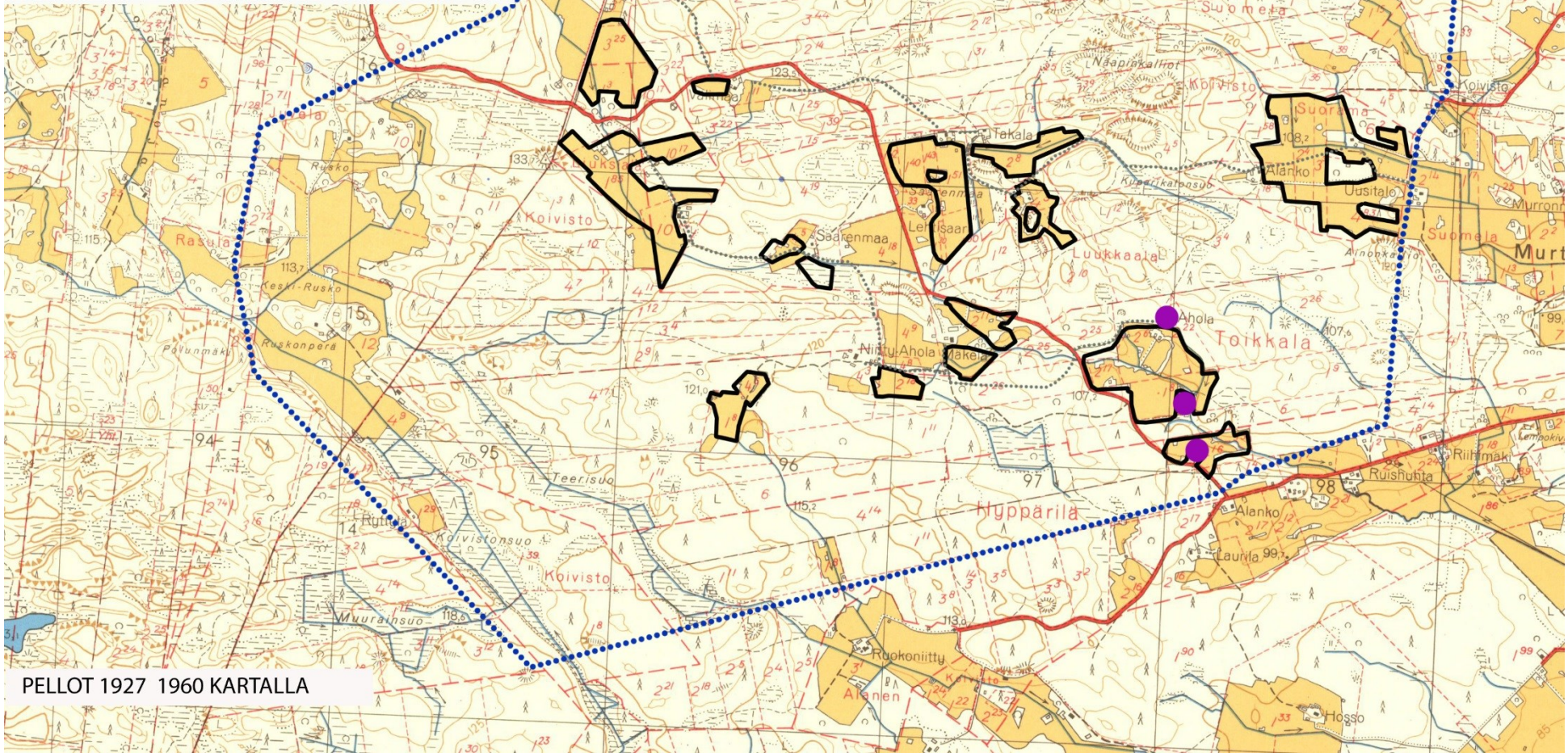


Takalan torppa, siieretty Kivimäen tilalle 1917

KULTTUURIRMAISEMAN MUUTOKSET 1909 - 2018

ASUINPAIKAT 1909

TARKASTELUALUEEN RAJA

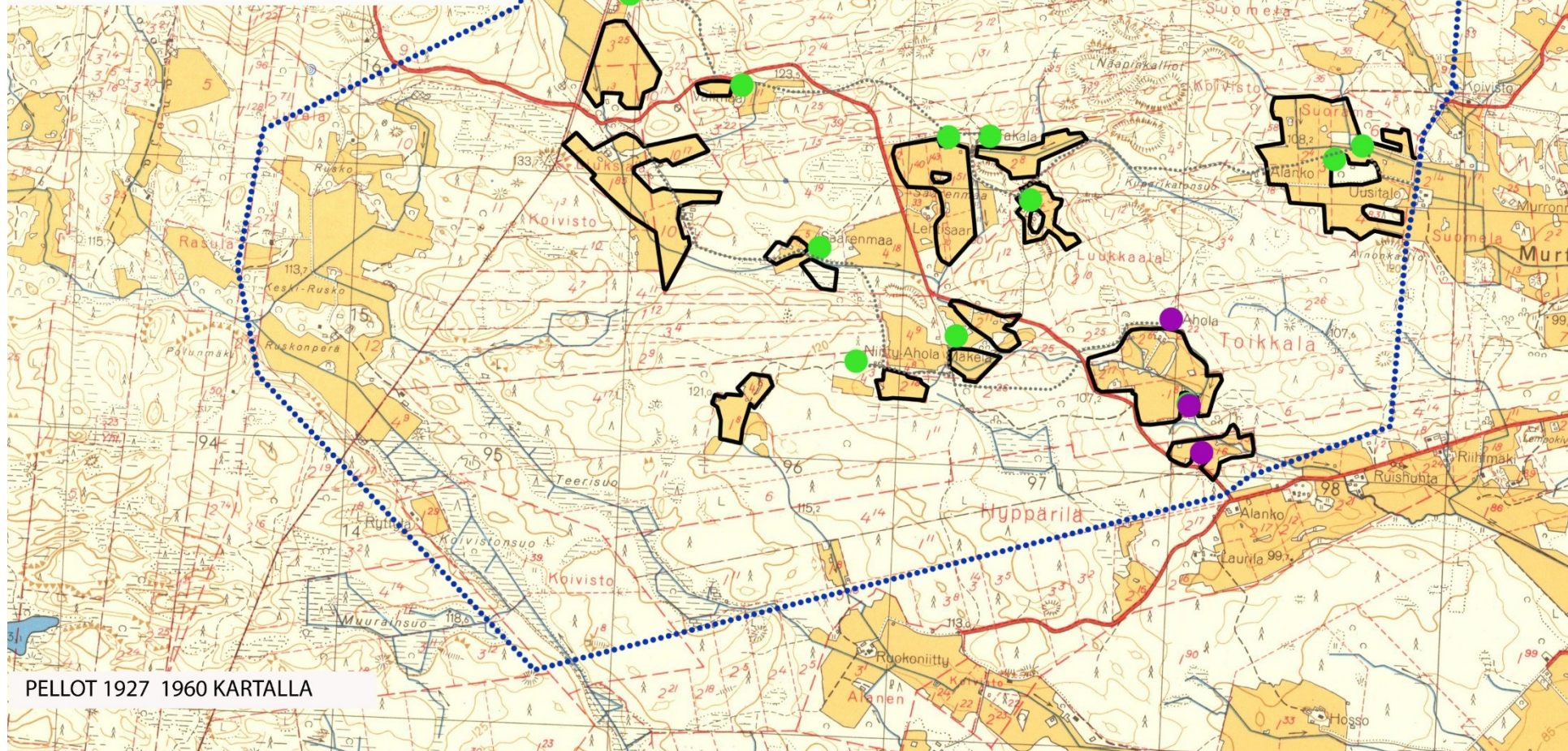


PELLOT 1927 1960 KARTALLA

KULTTUURIMAISEMAN MUUTOKSET 1909 - 2018

- ASUINPAIKAT 1909
- ASUINPAIKAT 1927

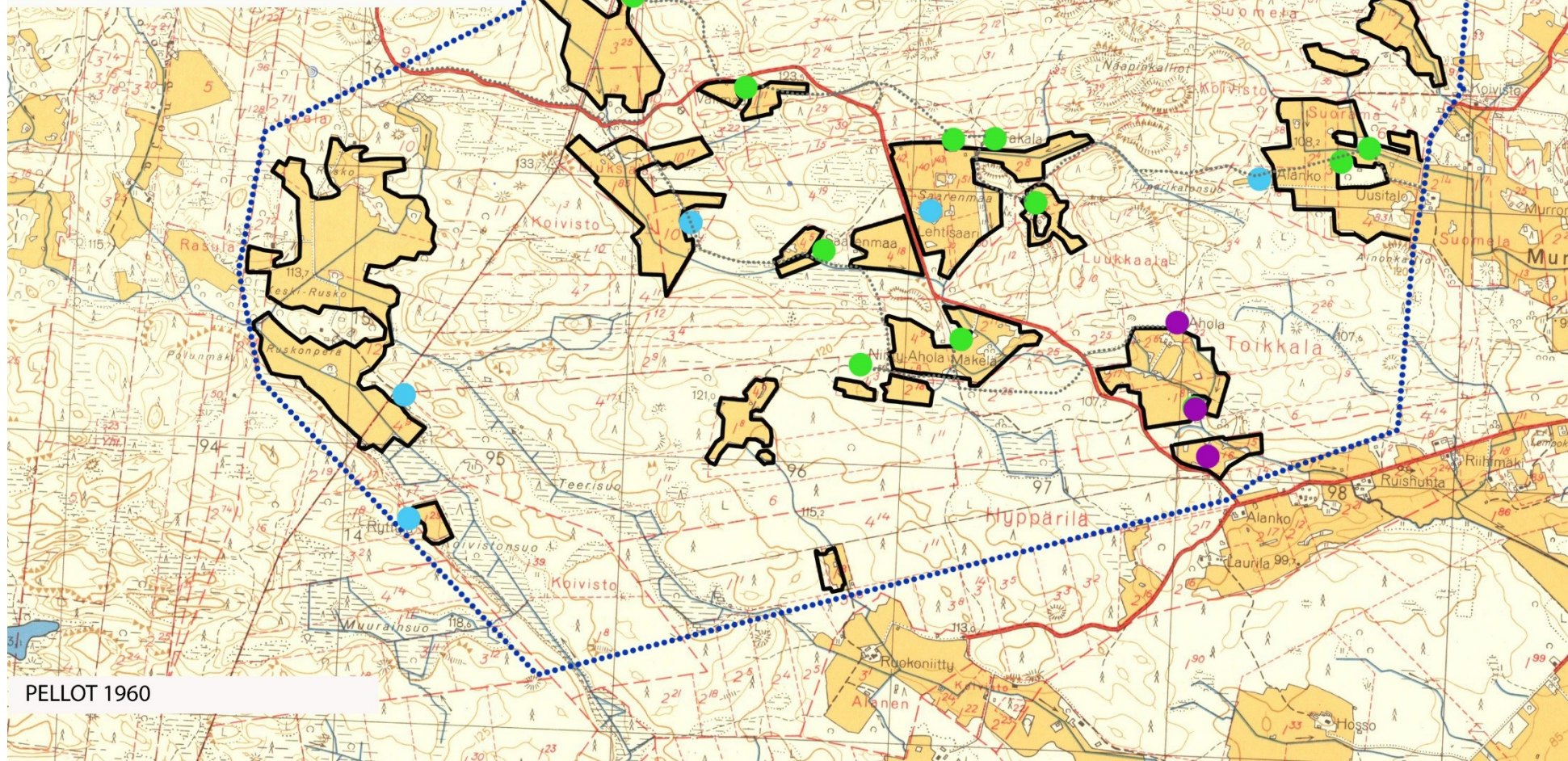
TARKASTELUALUEEN RAJA



KULTTUURIMAISEMAN MUUTOKSET 1909 - 2018

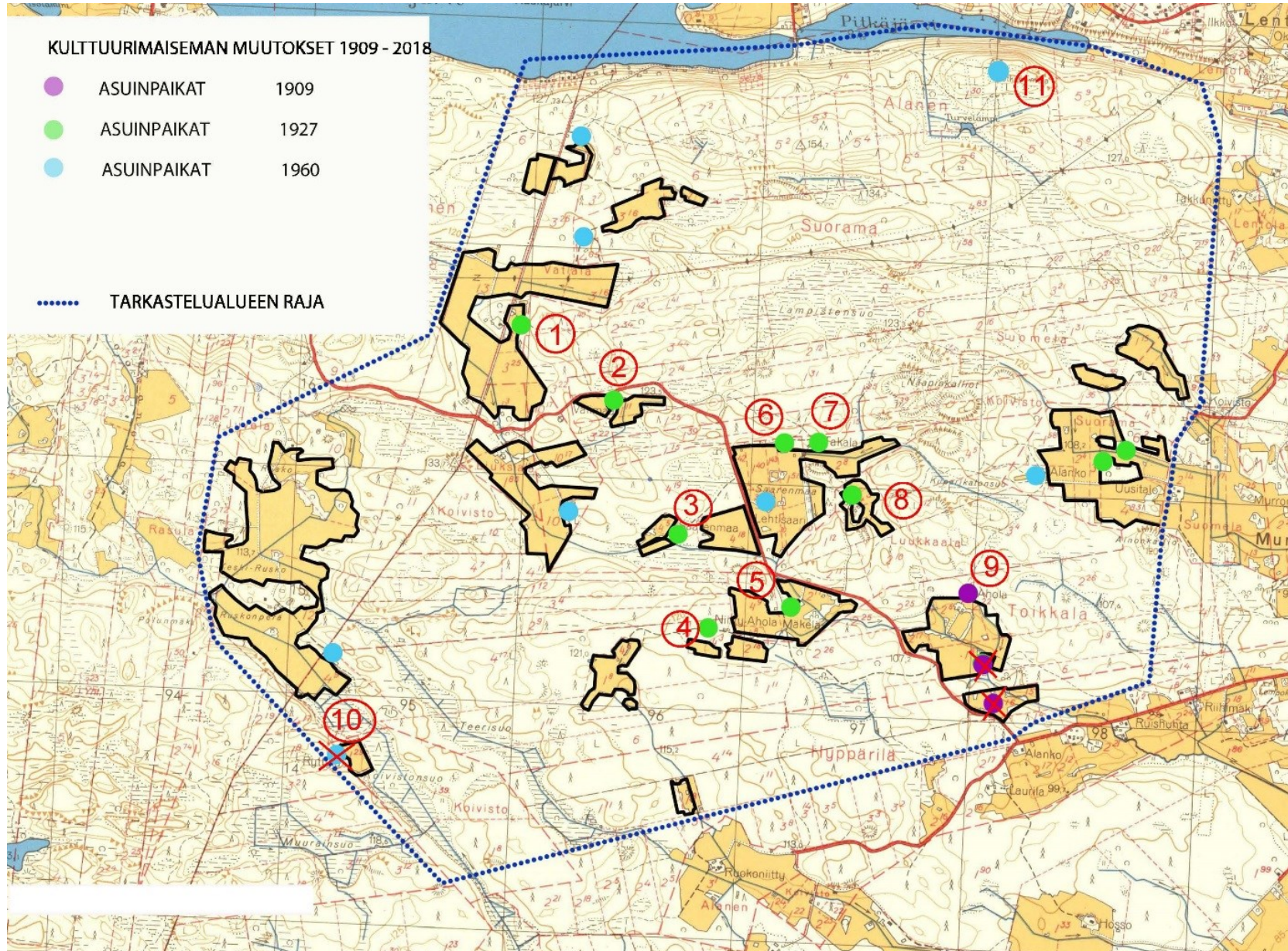
- ASUINPAIKAT 1909
- ASUINPAIKAT 1927
- ASUINPAIKAT 1960

TARKASTELUALUEEN RAJA



PELLOT 1960

Vuosien 1909 – 1960 rakentuneet ja poistuneet asuinpaikat



1. MUURAINMÄKI



2. VÄLIMAA



3. SIIKILÄ



4. NIITTY-AHOLA

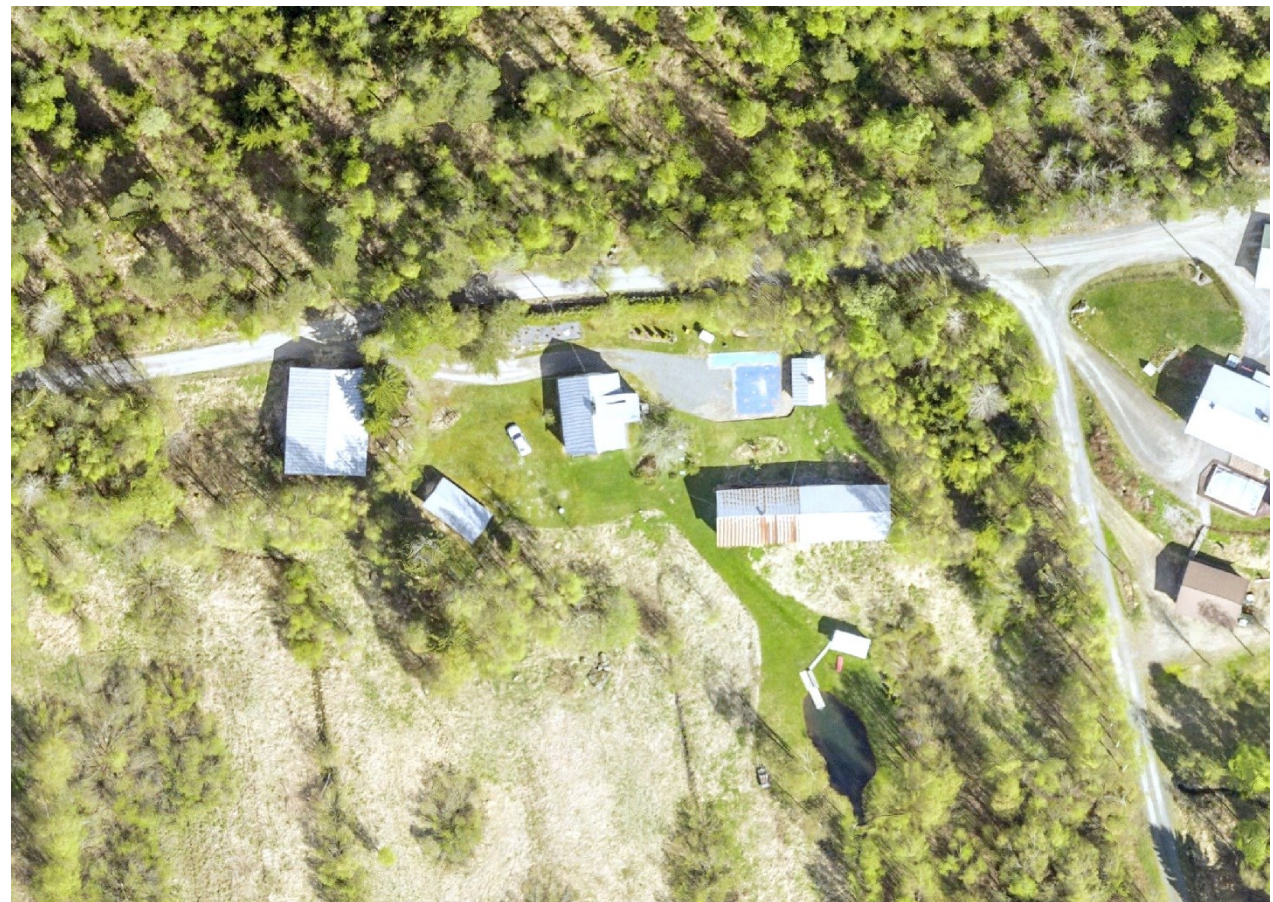
- historiallisen ajan peltoröykkiö tilan pellon reunassa (KYY297:7 / Ninni Närvinen: Osayleiskaavahankkeen suunnittelualan arkeologinen inventointi 10.9. – 21.9.2018)



5. MÄKELÄ



6. SAARENMAA / JÄRVINEN



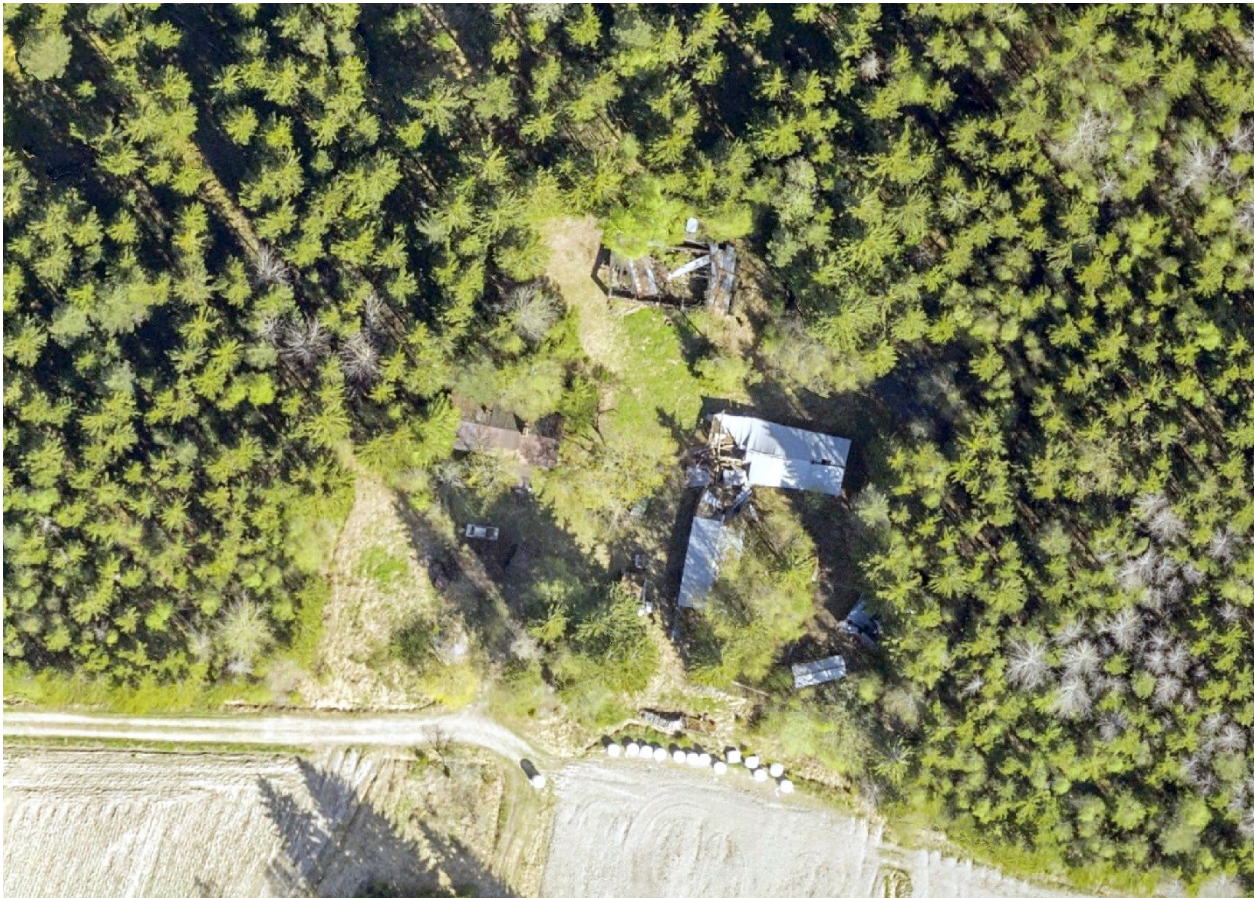
7. KIVIMÄKI / TAKALAN TORPPA



8. SAARENMAA / SUOJOKI



9. AHOLA



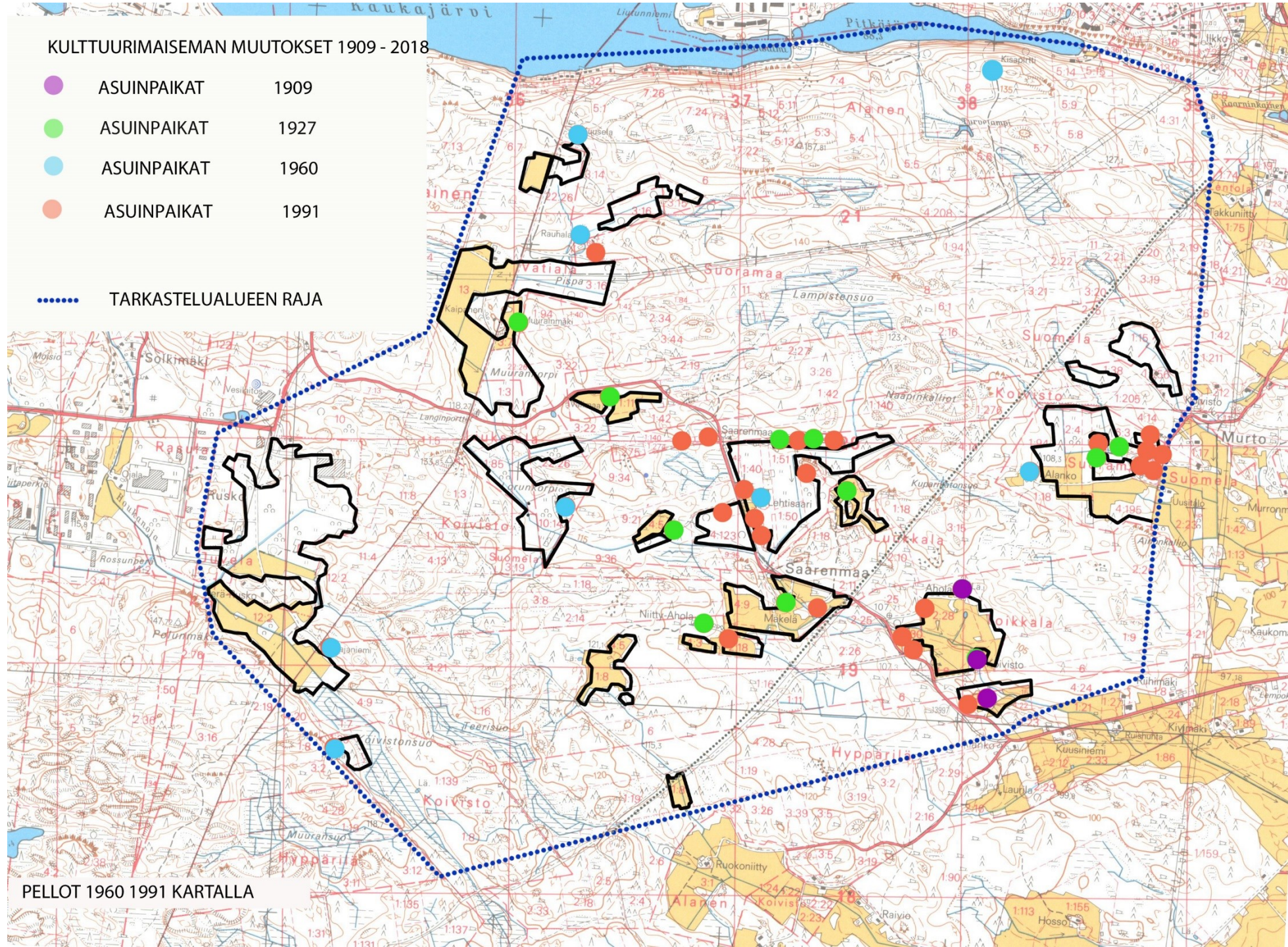
10. KOIVISTONSUO

- sammaloituneita peruskiviä, purettujen tiilien kasoja (KYY297:14 / Ninni Närvinen: Osayleiskaavahankkeen suunnittelualueen arkeologinen inventointi 10.9. – 21.9.2018)
- vanhaa rakennuspaikkaa ympäröi monimuotoinen lehto, lehtokasvillisuus on vallannut rakennuspaikan pihapiirin (Saarenmaan osayleiskaavan luontoselvitys / Salli Uljas)



KULTTUURIMAISEMAN MUUTOKSET 1909 - 2018

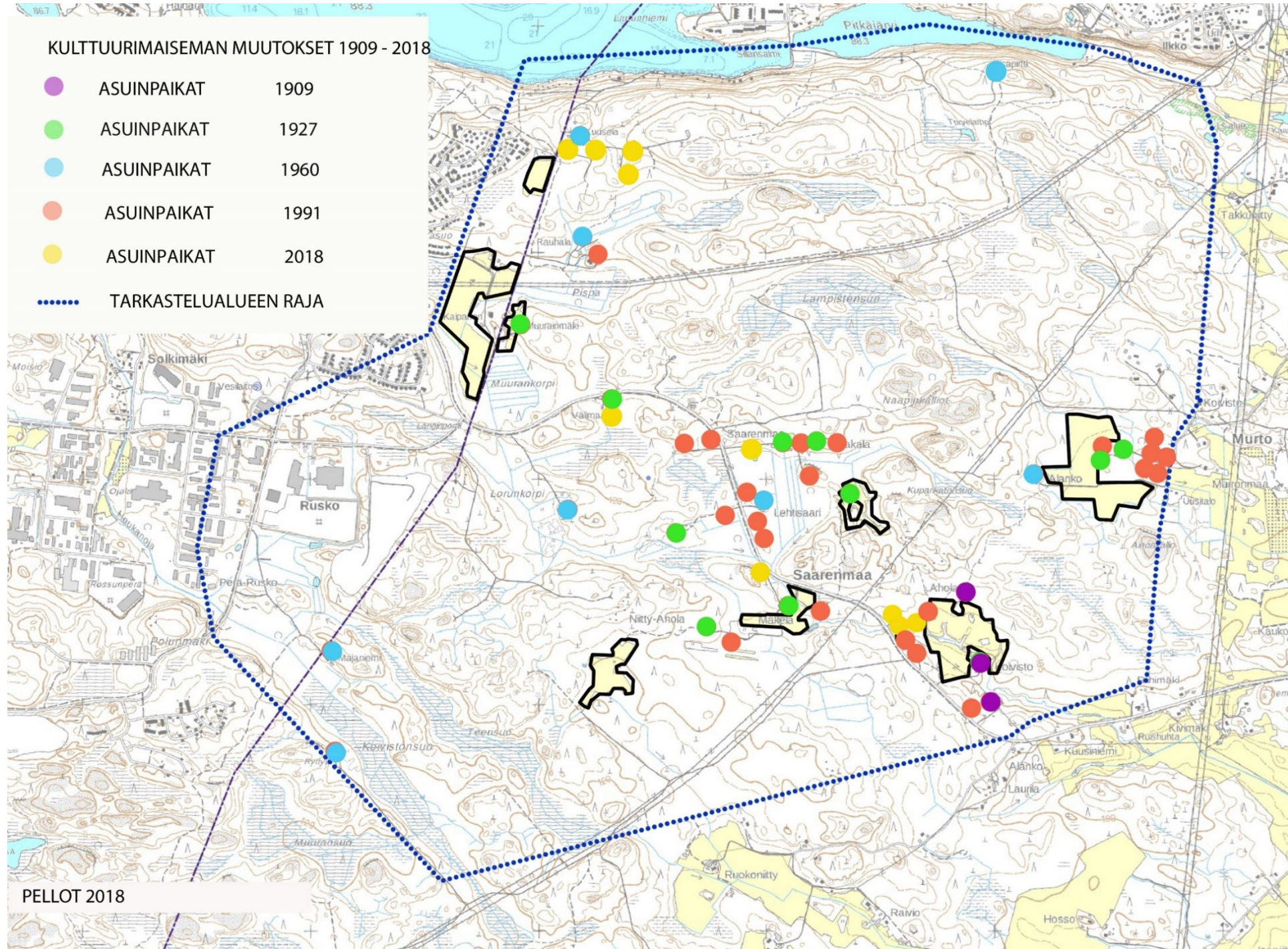
- ASUINPAIKAT 1909
- ASUINPAIKAT 1927
- ASUINPAIKAT 1960
- ASUINPAIKAT 1991
- TARKASTELUALUEEN RAJA



PELLOT 1960 1991 KARTALLA

KULTTUURIMAISEMAN MUUTOKSET 1909 - 2018

- ASUINPAIKAT 1909
- ASUINPAIKAT 1927
- ASUINPAIKAT 1960
- ASUINPAIKAT 1991
- ASUINPAIKAT 2018
- TARKASTELUALUEEN RAJA



PELLOT 2018

Päätelmät ja johtopäätökset

- Vuoden 1909 peruskartassa välittömästi sähkölinjan (kaava-alueen raja) kaakkoispuolella sijaitsi 3 asuinpaikkaa, joista kaksi on raunioitunut. Aholassa on vielä rakennuksia, jotka ovat osin huonokuntoisia.
- **Vuosien 1909 – 1927** välisenä aikana Saarenmaan keskeiselle kaava-alueelle tuli 8 uutta asuinpaikkaa. **Luukkaalan maarekisterikylän** alueelle tuli kaksi asuinpaikkaa Mäkelä ja Suojoki. **Suoraman maarekisterikylän** alueelle Siikilä, Saarenmaa ja Takala (Kivimäki). **Suomelan maarekisterikylän** alueelle Välimaa, **Vätialan maarekisterikylän** alueelle Muurainmäki ja **Toikkolaan** Niitty-Arola. Murron alueelle tuli kaksi uutta rakennuspaikkaa.
- Vuosien 1927 – 1960 välisenä aikana Saarenmaan keskeisimmälle kaava-alueelle tuli 8 uutta asuinpaikkaa / rakennuspaikkaa. Näistä rakennuspaikoista Koivistonsuon lounaispuolella sijaitseva asuinpaikka on poistunut käytöstä. Yksi näistä rakennuspaikoista on vuonna 1938 valmistunut Kisapirtti.
- Vuosien 1960 - 1991 välisenä aikana Saarenmaan keskeisimmälle kaava-alueelle rakentui 12 uutta asuinpaikkaa, sähkölinjan kaakkoispuolelle 4 asuinpaikkaa ja Murron alueelle 6 uutta asuinpaikkaa.
- Rakennusjärjestyksen 1 ha:n tonttikoolla pyrittiin rajoittamaan asutuksen kasvua Saarenmaan alueella, jonka seurauksena vuosien 1991 – 2018 välisenä aikana keskeisimmälle kaava-alueelle Saarenmaantien varteen rakentui vain 3 uutta asuinpaikkaa, Kuuselan alueelle Tampereen rajan tuntumaan 4 uutta asuinpaikkaa ja sähkölinjan kaakkoispuolelle 3 uutta asuinpaikkaa. Vuoden 2000 jälkeen Saarenmaan keskeisimmälle kaava-alueelle ei ole myönnetty yhtään asuinpaikkaa.

- Kivimäkeä / Takalan torppaa (kohde 7) voidaan pitää asutushistorian kannalta paikallisesti huomioitavana kohteena. Kisapirttiä (kohde 11) voidaan taas pitää kulttuurihistorian näkökulmasta paikallisesti huomioitavana kohteena. Kisapirtistä on laadittu erillinen inventointikortti, joka on tämän selvityksen liitteenä.
- Suojoen asuinpaikan (kohde 8) peltokuvio on säilynyt ennallaan vuodesta 1927. Peltoalueen osa saattaisi olla perusteltua asemakaavoituksen yhteydessä liittää mahdollisesti viheryhteyteen / – alueeseen muistumana asutushistoriasta.
- Koivistonsuon asuinpaikka (kohde 10) on raunioitunut. Sen rakentuminen ajoittuu karttatarkastelun mukaan vuosien 1927 – 1960 välille. Maastossa havaittujen tiilijätekasojen ja sammaloituneiden peruskivien pohjalta on mahdollista päätellä, että asuinpaikka on rakentunut jopa aikaisemminkin. Asuinpaikka on rakennettu ravinteisen kasvun kannalta suotuisan viljelypaikan yhteyteen (Saarenmaan osayleiskaavan luontoselvitys / Salli Uljas, Osayleiskaavahankkeen suunnittelualueen arkeologinen inventointi / Ninni Närvinen)

RAKENNUSKULTTUURIN KOHDEINVENTOINTILOMAKE		Kohdenumero
1. Kohde	Kisapirtti	
2. Kylä, rekisterinumero ja koordinaatit	Liuttu 1	
3. Osoite	Kisapirtintie 111, 36200 Kangasala	
4. Omistaja ja omistajan osoite	Tampereen kaupunki	
5. Rakennuskanta ja historia		

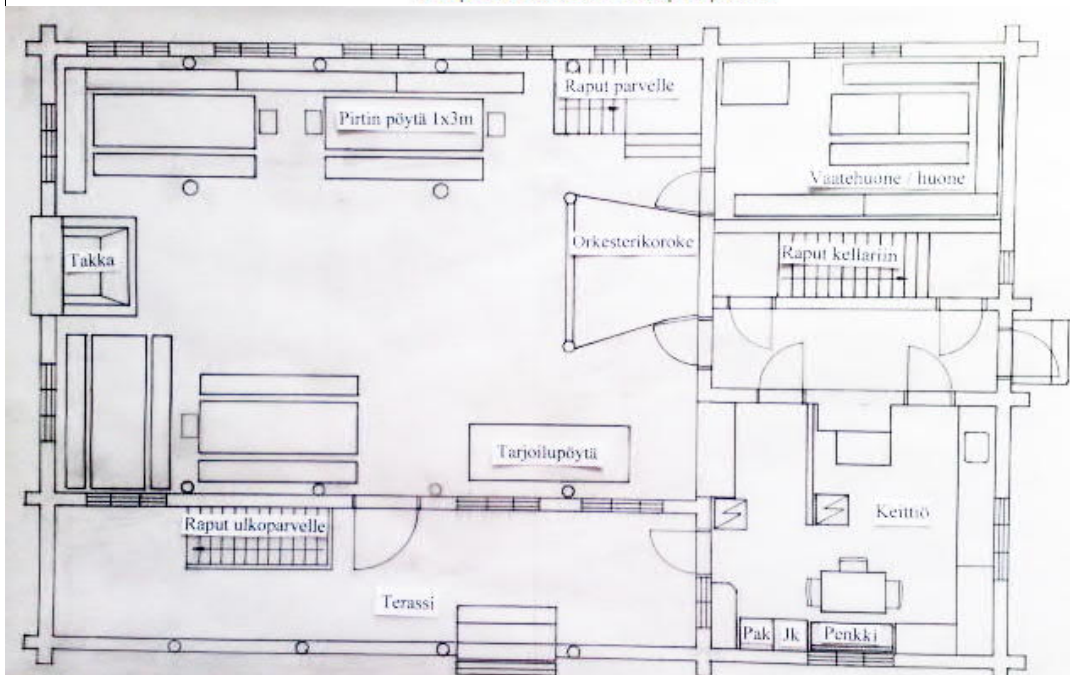


Kisapirtti on komea hirsirakennus mäen päällä.



Kaukajärvelle johtavat valaistut lenkipolut lähtevät suoraan Kisapirtin pihasta.

Tampereen hiihtoseura rakennutti hiihto- ja retkeilymajan ennen talvisotaa Pitkäjärven eteläpuoliselle korkealle harjulle 1938. Hiihtoseuran vihkiäiskilpailut järjestettiin tammi-kuussa 1939. Sotavuosien jälkeen Tampereen hiihtoseuran toiminta hiipui ja maja myytiin 1950 Tampereen Kotkille. Partiolaisten hallussa maja oli vajaan vuosikymmenen. Ilkivalta lisääntyi toiminnan vähenemisen myötä. Vehmaisten Urheilijat osti majan Kotkilta 1959. Ahkeralla talkootyöllä seuraväki kunnosti ja rakensi sinne johtavan tien. Ensimmäinen yleisötilaisuus järjestettiin vappuaattona 1960. Kisapirtti vauhditti seuran toimintaa useita vuosia. Siellä kilpailtiin, harjoiteltiin ja vuokrattiin muille seuroille ja järjestöille. Kunnostamisen suururakka ja rakennuksen vaatima jatkuva huolto edesauttoivat 1972 Kisapirtin myyntiä Tampereen kaupungille. Vehmaisten urheilijat vuokrasi Kisapirtin Tampereen kaupungilta 2001.



1. krs. pohja

6. Rakennusten kuvaus

Rakennuksen n:o				
Nyk.käyttö	juhla- ja kokoustila			
Rak.aika	1938			
Suunnittelija				
Kerrosluke	II			
Perusta				
Runko	hirsi			
Kattomuoto	harja			
Kate	pelti			
Vuoraus				
Ulkovärit	ruskea			
Ikkunat	pystypuulla jako 3			
Sisätilat				
Kunto	hyvä			
Erityispiirteet				

7. Luettelointiperuste

Rakennushistoriallinen	x
Historiallinen	x
Maisemallinen	
Arvoluokka	3

Paikallisen kulttuurihistorian kannalta mainittava rakennus
kansallisromanttisia piirteitä omaava hirsirakennus

8. Lähteet

Vehmaisten urheilijoiden nettisivut, www.vehu.fi

9. Suullisia ja kirjallisia tietoja ovat antaneet**10. Lomakkeen täyttäjä**

L. Roppola 5.11.2018